

Lokale bouwstenen tentoongesteld

Quist, Wido

Publication date

2017

Document Version

Final published version

Published in

Natuursteen in Limburg - Natuursteen uit Limburg

Citation (APA)

Quist, W. (2017). Lokale bouwstenen tentoongesteld. In W. J. Quist, & H-J. Tolboom (Eds.), *Natuursteen in Limburg - Natuursteen uit Limburg* (pp. 118-121). Delftdigitalpress.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Lokale bouwstenen ten toon gesteld

Wido Quist

Jaarbeurs 1918

Klein & Van Rummelen (1925a; 1925b; 1925c) nemen in hun 'advertorial' voor de natuurlijke bouwstenen van Limburg in *Het Bouwbedrijf* naast diverse geologische en technische gegevens over de bouwstenen, een groot aantal afbeeldingen van uitgevoerde bouwwerken en groeves op. Afbeelding 12 is opvallend en hieronder gereproduceerd (C.01). Deze foto heeft als bijschrijft: "Verschillende wijzen van bewerking van Kunrader Kalksteen. Stand van de firma P. Schunck op de Utrechtse Jaarbeurs in 1918". Onderzoek in *Het Utrechts Archief* leert dat dit *open ruimte 1093 X* op het Sint-Janskerkhof was (C.02). Naast de firma P. Schunck waren in 1918 onder andere diverse baksteenfabrikanten aanwezig, had de fabriek van cementwaren 'Meteor' een monsterkamer, waren de N.V. Eerste Nederlandsche Kalkmaatschappij en de Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Mergel- en Kalksteengroeven aanwezig alsmede de Bond van Steenhouwerspatroonsverenigingen in Nederland (Anoniem 1918). Waarschijnlijk ook door het geringe aantal bedrijven in bouwmaterialen dat aanwezig was op de jaarbeurs en de specifieke bezoeker die hiervoor nodig is, was 1918 het enige jaar dat de firma P. Schunck aanwezig was. Het is gissen naar de directe aanleiding of reden voor Schunck om met een stand op de jaarbeurs te staan, maar het commerciële motief om naast het zuiden van Limburg ook de rest van Nederland te willen bedienen met Kunrader kalksteen mag worden verondersteld. Schunck leverde in 1917 reeds materiaal voor de bouw van de Sint-Antonius-van-Padua-kerk in Strijp/Eindhoven en in deze periode leverde H.J.

Cordewener Kunrader kalksteen voor de bouw van enkele transformatorhuisjes in Amsterdam (Kremers 1985; Van der Veen 1921).

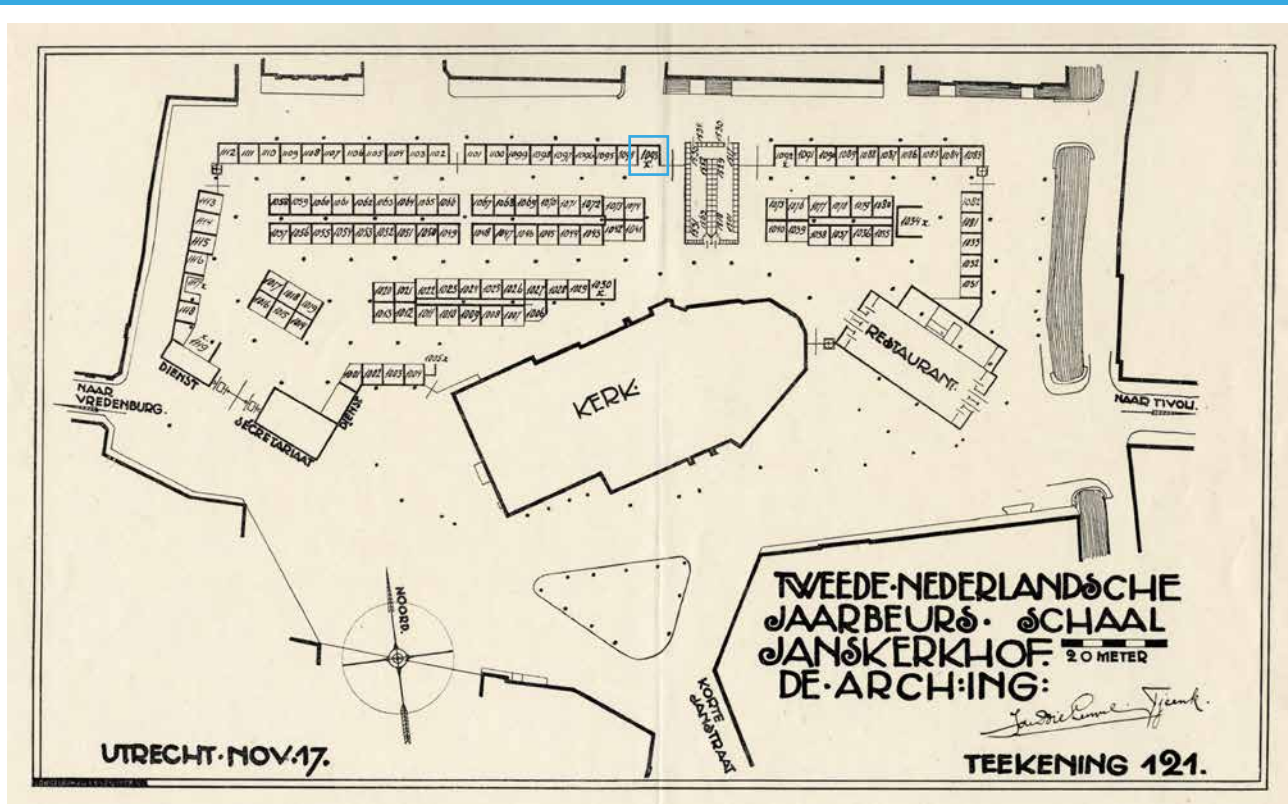
Verspreid over vijf locaties in de Utrechtse binnenstad waren er in 1918 bijna 1100 bedrijven vertegenwoordigd op de Jaarbeurs, een toename van meer dan 50% ten opzichte van de eerste editie in 1917 (Anoniem 1918). Deze toename en het grote aantal bezoekers leidde ertoe dat de *Vereeniging tot het houden van Jaarbeurzen* zich definitief vestigde in Utrecht en dat er vanaf dat moment jaarlijks (diverse) beurzen worden georganiseerd en dat vanaf 1921 aan het huidige jaarbeurscomplex werd gebouwd. De toename van het aantal deelnemers deed zich niet voor bij de categorie bouwmaterialen. Onder deze categorie werden in 1918 slechts 24 bedrijven geschaard, evenveel als in 1917, overigens waren dit niet dezelfde bedrijven.

ENBOUTEM 1931

Bouwmaterialen bleven een categorie bij de Utrechtse Jaarbeurs, maar toch vond de Eerste Nederlandse Tentoonstelling van Bouwmaterialen van 10 april tot en met 19 april 1931 plaats in Maastricht (ENBOUTEM, C.03). De secretaris van het bestuur, mr. Gielen, verwoorde het doel van de tentoonstelling als volgt: "Een centraal overzicht te geven van al wat Limburg op bouwgebied behoeft en van al wat Nederland te bieden heeft". De focus was heel bewust op het Nederlands fabricaat, "uitheemsche producten worden slechts toegelaten, indien en voor zoover zij niet in Neder-

C.01 Foto van de stand van P. Schunck op de jaarbeurs van 1918. Op de achtergrond één van de standaard monsterkamers en op de voorgrond de eigenlijke stand met diverse muurtjes in Kunrader kalksteen en grote losse blokken. (uit Klein & Van Rummelen 1925a, p. 149).

C.02 Plattegrond van het Sint-Janskerkhof met op 1093X de plek van P. Schunk. (Bie Leuveling Tjeenk, ir. J. de, Het Utrechts Archief, 300643).

land worden vervaardigd”, maar voor de bezoekers werd nadrukkelijk wel naar het buitenland – Aken en Luik – gekeken (R.L. 1931). Alphons Boosten was als technisch adviseur lid van het bestuur en ook verzorgde hij een tentoonstelling met afbeeldingen van historische gebouwen in Maastricht. De ENBOUTEM moet gezien worden in het licht van de grote groei die Limburg – ten gevolge van de steenkoolwinning – in de jaren '20 en '30 van de 20e eeuw doormaakte. Er moest veel worden gebouwd (meer dan in andere delen van Nederland) en daarom vond men Maastricht de

uitgelezen stad voor de bouwmaterialententoonstelling. De tentoonstelling had twee locaties: de Dominicanerkerk in het centrum van de stad waar diverse interieur-gerelateerde bedrijven zich presenteerden en een locatie aan de Scharnerweg waar de wat ‘grovere’ producten werden gepresenteerd, zie de deelnemende bedrijven in de **TABEL**. Bij nadere beschouwing van de lijst vallen twee dingen op. Enerzijds is dit de grote hoeveelheid bedrijven die op hout en andere natuurlijke vezels gebaseerde producten aanbieden. Dit past volledig in het tijdsgewricht van de tentoonstelling waarin

C.03 Paginahoofd zoals dat in diverse regionale kranten verscheen in het voorjaar van 1931 als reclame voor de ENTOUTEM.

goedkoper geproduceerde (semi)-industriële bouwmaterialen steeds meer gemeengoed werden. Anderzijds is er een ook groot aantal toeleverende bedrijven en technische bureaus aanwezig die vooral uit (zuid)-Limburg zelf blijken te komen. Anders dan in de door Gielen verwoorde doelstelling blijkt de ENBOUTEM dus ook wel degelijk een 'showcase' te zijn geweest van Limburgse bedrijven.

Voor wat betreft natuursteen waren er slechts een beperkt aantal bedrijven aanwezig bij de ENBOUTEM: Schunk toonde zijn Kunradersteen, Laudy uit Sittard toonde marmerpracht en uit de Duitse Eifel was de *Tuffstein und*

Basaltlavawerkte Aktiengesellschaft uit Kottenheim aanwezig. Mergel werd als bouwsteen niet getoond. De ENBOUTEM werd algemeen gezien als succesvol en ook als zodanig beschreven in lokale en landelijke media. Het is onduidelijk of er openlijke discussie over de slechts summier aanwezigheid van lokaal gewonnen natuursteen is geweest. Wel is er in de media in aanloop naar de TWENBOUTEM aandacht voor lokale bouwmaterialen. Ook wordt in een krantenartikel uit 1941 het ontbreken van mergel op de ENBOUTEM aangehaald (zie ook Nijland 2017).

DEELNEMENDE BEDRIJVEN ENBOUTEM

Technisch Bureau Scheepers	Fa. Bouwmaterialenhandel J. Smeets	N.V. Nationale Houthandel te Heerlen
Bakhuyzen's Gasapparatenfabriek te Den Haag	Eerste Ned. Cement Industrie te Maastricht	N.V. 'Picus' te Eindhoven
Mij. Tot vervaardiging van Gasmeters enz. te Dordrecht	Steenfabriek "De zwaluw" en "Bosscherveld" te Maastricht	N.V. Alired Regout en Co's Vloertegelfabriek te Maastricht
Gem. Gas- en Waterbedrijf te Maastricht	Dakpannenfabriek "De Valk"	Celotex Mij. te Amsterdam
Deutsche Gasgeräte Gesellschaft te Berlijn	Betondak "Arkel"	Fa. Bruijnzeel te Zaandam
N.V. Handel en Industrie Maatschappij "Rhenania" te Alphen a.d. Rijn	N.V. Mijnbouw en Cultuur Maatschappij "Boeton" te Amsterdam	N.V. Bredasche Beton Maatschappij v.h. Vriens te Breda
N.V. Gebrs. Merens te Haarlem	P. M. Diederik's transportbedrijf te Maastricht	N.V. "A.T.I.B" te Heerlen
Firma Th. Joosten en Co. Sittard	N.V. Bandtegelfabriek, Roermond	Postkantoor
Rietveld Deurenfabriek	N.V. "De Peel", Roermond	N.V. Limfalt Wegenbouw te Maastricht
Bouwmaterialenhandel J. Leunissen te Nuth	Firma P. Ruyten, Roermond	Muurtegelfabriek "Mosa" te Maastricht
Ilzerhandel Fa. v. d. Muysenbergh en Huisinga te Maastricht	N.V. Waterleiding Maatschappij voor Zuid-Limburg te Maastricht	N.V. Handel Maatschappij R. S. Stokvis te Rotterdam
N.V. Lips' Brandkasten en Slotenfabrieken te Dordrecht	N.V. Hollandse Handel en Agentuur Maatschappij te Rotterdam	Hout- en Bouwmaterialenhandel Mich. Severlijns te Maastricht
Firma Laudy te Sittard	N.V. Adelante te Nijmegen	P. van Dijk te Amsterdam
N.V. Kristal-, Glas- en Aardewerkfabrieken 'De Sphinx' te Maastricht	Garage Spronck Vertegenw. Citroënfabrieken te Maastricht	De Eerste Ned. Mij. Voor Houtconstructie "Nemaho"
Houthandel Stassen-Marres te Maastricht	Fa. Offerhaus te Rotterdam	Java Houthandel Mij., te Amsterdam
Deurenfabriek 'Aristos' te Bussum	Rijkswaterstaat	Fa. C. Misset te Doetinchem
N.V. 'Solomite' te Oosterhout	N.V. Leiter-Nypels te Maastricht	N.V. Pelt en Hooykaas te Rotterdam
Bouw- en Woningtoezicht te Maastricht	Fa. v. d. Venne en v. d. Sluys te Heerlen	Maatschappij Wegenbouw te Utrecht
Hoofdbureau van de Normalisatie in Nederland te Den Haag	Tuffstein und Basaltlavawerkte Aktiengesellsch. Kottenheim	N.V. Maastr. Zinkwit Maatschappij te Maastricht
Fa. Dubois' kantoormachinehandel te Maastricht	Constructiewerkplaatsen J. J. Wilders te Heerlen	N.V. Holland Rubberfabriek "Radium" te Maastricht
N.V. Het Perizche Tapijthuis v.h. Perez te Den Haag	N.V. Internationale Gewapend Betonbouw te Breda	N.V. Vigorose Cement industrie "De Meteor" te De Steeg
Staatsmijnen in Limburg	Fa. Soons' Deurenfabriek	Staatsbedrijf der Posterijen en Telegrafie
Jean Stegen Ford Dealer te Maastricht	Firma Schunck, te Kunradergroeve	Firma Polis te Maastricht
Fa. Prickaerts te Maastricht	Technisch Handelshuis Peters te Lutterade	Firma Lambriex de Beaumont

C.04 Paginahoofd van de 'beurskrant' voor de TWENBOUTEM; een extra nummer van de Limburger Koerier van 24-05-1933.

TWENBOUTEM 1933

Van 24 mei tot 5 juni 1933, twee jaar na de ENBOUTEM wordt de Tweede Nederlandsche Bouwmaterialententoonstelling Maastricht georganiseerd: "De vermoedens, de hoop, de lichte wensch, die in 1931 al reeds was uitgesproken, n.l., dat men de zoo geslaagde onderneming nog eens zou herhalen zijn alle werkelijkheid geworden." (Anoniem 1933a). De TWENBOUTEM komt grootser in de media dan de ENBOUTEM; niet alleen in Limburg, maar ook landelijk. De vergelijking wordt steeds getrokken, maar behalve dat de tentoonstelling groter was en dat alle activiteiten waren geconcentreerd in een grote M-vormige hal aan de Scharnerweg volgde de TWENBOUTEM het succes van haar voorganger. P. Schunk was weer de enige leverancier van lokaal gewonnen natuursteen. Niet alleen de Limburger Koerier (C.04) had een extra nummer voor de TWENBOUTEM; ook het Limburgs Dagblad kwam op 24 mei met een speciale editie gericht op de bouwmaterialententoonstelling. Hierin staan twee artikelen (Anoniem 1933b; Rientjes 1933, zie ook Van Bers & Takens 2017) die de Limburgse bouwmaterialen belichten; overigens zonder direct te refereren aan bedrijven die aanwezig zijn bij de TWENBOUTEM.

Referenties

- ANONIEM, 1918. Officiële catalogus van de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs te Utrecht, 25 febr. – 9 maart 1918.
- ANONIEM, 1933a. Tweede Nederlandsche Bouwmaterialen-Tentoonstelling te Maastricht, Limburger Koerier – Maastricht, 13-05-1933, p. 11.
- ANONIEM, 1933b. 'Twenboutem en Limburgse Natuursteen'. In: Limburgs dagblad, 24-05-1933.

- BERS, M. VAN, TAKENS, D., 2017. 'Natuursteen als uiting van regionalisme vanaf het interbellum', in: Quist, W.J. & Tolboom, H.J. (red.), *Natuursteen in Limburg – Natuursteen uit Limburg*, Delftdigitalpress.
- DIVERSE AUTEURS, 1933. Extra nummer van de Limburger koerier, 24-05-1933.
- KLEIN, W.C. & RUMMELEN, F.H. van, 1925a. 'De natuurlijke bouwsteensoorten van Limburg'. In: *Het bouwbedrijf*, 1925, p. 147-150.
- KLEIN, W.C. & RUMMELEN, F.H. van, 1925b. 'De natuurlijke bouwsteensoorten van Limburg'. In: *Het bouwbedrijf*, 1925, p. 194-196.
- KLEIN, W.C. & RUMMELEN, F.H. van, 1925b. 'De natuurlijke bouwsteensoorten van Limburg'. In: *Het bouwbedrijf*, 1925, p. 274-278.
- KREMERS, A.H., 1985. *De steentjeskerk van Pastoor Pulskens. Het wel en wee van de parochie van de H. Antonius van Padua, Hapert*.
- NIJLAND, T.G., DUBELAAR, W. & DUSAR, M., 2017. 'Natuurlijke bouwstenen van Zuid-Limburg en omgeving', in: Quist, W.J. & Tolboom, H.J. (red.), *Natuursteen in Limburg – Natuursteen uit Limburg*, Delftdigitalpress.
- RIENTJES, H.G.J. 1933. *Bouwmaterialen uit eigen gewest*. In: *Limburgs dagblad*, 24-05-1933.
- R.L. 1931. 'De "ENBOUTEM" te Maastricht'. In: *De Maasbode van vrijdag 9 januari 1931*.
- VEEN, A.L.W.E. VAN DER, 1921. *Resultaten van het onderzoek van oude natuursteen – deel 2, 1920-1921*